

SOSYOLOJİ AÇISINDAN ATATÜRK

NİHAT NİRUN*

Atatürk'e göre ve aynı zamanda sosyolojik açıdan, her insan topluluğunun ortak ve genel duyguları, düşünceleri ile oluşan fikirleri vardır. İnsan topluluklarının kıymet ve değer hükümleri, inançları, arzu ve temayülleri, başka bir ifade ile beklentileri davranışların ve fikirlerin belirtilmesi, ortaya çıkması ile anlaşılır. Bir insan topluluğunu yönetenler, geleceği üzerinde hüküm verme durumunda bulunanlar, dostlar veya düşmanlar için miyar, bu insan topluluğunun kamu oyundan anlaşılabilir kabiliyetleri ve kıymet ve değer duyguları ile beslenen ortak fikirleridir. Kamu oyu araçlarının ürünleri her hali ile, müspet veya menfi, vazifelerini doğru yapınlar veya yapmasınlar her şekli ile ölçü olma durumlarını yansıtırlar. Cumhuriyet İdarelerinin hünerli ellerinde bu ölçüler çok doğru ve çok iyi bir şekilde değerlendirilir. Atatürk, bu değerlendirme işlemlerini çok iyi ve büyük bir maharetle yapmasını bilmiştir. İstiklâl ve Cumhuriyet ilelebet payidar kalacaktır, yani iyice yerleşmiş, sağlam ve sürekli olacaktır derken, Atatürk Büyük Türk milletinin bir ferdi olarak, milletinin duygu, düşünce ve fikirlerinin tercümanı olan liderin basiretli görüşü ile işlerin temelinde bulunacak hükmünü vermiştir.

"19 Mayıs 1919'da Samsun'a ayak bastıktan sonra, derhal memleket ve milleti yokladım" diyen Atatürk, "ve gördüm ki, memleketin ve milletin temayülü, istiklâl ve müdafaasında tereddüt edenleri utanılır mevkiide bırakabilecek mahiyettedir" şeklinde devam eder. Filhakika iki seneden beri bütün dünyanın şahit olduğu olaylar düşüncelerinde isabet ve milletin azim ve imânında hakiki salâbet olduğunu ispat etti, yargısına varmıştır. Bu yargıyla ve imânla yola çıkan Atatürk, o yıllarda Millî Mücadelenin adeta simgesi olmuş "İrade-i Millîye-Millî İrade-" gücü ile Anadolu'daki dağınık kuvvetleri bir merkez etrafında toplamak amacı ile 12 Haziran 1919'da Amasya'ya gelmiş ve Amasyalılar tarafından büyük bir coşkuyla karşılanmıştır. "Vatanperver, aydın bir alim olan müftü Hacı Tevfik Efendi'nin: Amasya halkı, Müdafaai Vatan, Muhafaza-i din ve devlet yolunda mücadele edenleri bağrına basmakla müftechir olacaktır," diyen telgrafi ile

* Prof. Dr., Hacettepe Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü Öğretim Üyesi.

Mustafa Kemal ve arkadaşlarını Amasya'ya davet etmiş ve 12 Haziran 1919'da Amasya'ya gelen Atatürk'ü coşkuyla karşılayan halk arasında bulunan Müftü Hacı Tevfik Efendi: "Paşam bütün Amasya emrinizdedir. ... Gazanız mübarek olsun," sözleriyle karşılamıştır.

Müftü Hacı Tevfik Efendi, Mustafa Kemal'i muhabbetle kucaklayarak sözlerine şöyle devam etmiştir: Çanakkale'den sonra şimdi de vatanı ikinci defa kurtarmaya ahdedtiniz, her an endişeler içindeki yurda halâsı nasip kılacak himmete giriştiniz. Hoş geldiniz, sefalar getirdiniz. Himmetiniz payidar olsun, diyerek büyük destek olmuştur.¹

Atatürk Amasya'ya gelişinden ve Samsun'a ayak basışından itibaren Türk Milletinin Tabîi Liderî olmak durumunu elde etmiştir.

Bu tarihten itibaren Atatürk ile Anadolu halkı arasında Millî Mücadele konusunda yüz-yüze ilişki ve etkileşimler başlamıştır. Her olayı, Atatürk bir prensibe ve bir fikre inkılâp ettirmesini bilmiş ve adım adım hedeflere doğru ilerlemiştir. Bu hedefler O'nun fikirleri ve ilkeleridir.

Mustafa Kemal'in Amasya'ya geldiği gün yemekte hazır bulunan Amasyahlılara hitaben: "Aziz Amasyalılar, padişah ve hükûmet itilâf devletlerinin elinde esir bir vaziyettedir. Memleket elden gitmek üzeredir. Bu kötü vaziyete çare bulmak için sizlerle işbirliği yapmağa geldim. Hep beraber Aziz vatanımızı ve İstiklâlimizi kurtarmak için bütün gayretimizle çalışacağız," şeklindeki sözlerine Amasyalılar hep bir ağızdan, "emirlerinizi bekliyoruz Paşam," diye bağırılmışlar, bu destek ertesi gün, devrinin bir başka vatanperver ve aydın din âlimi olan Beyazıt Camii vaizi Abdurrahman Kâmil Efendi'nin Cuma Hutbesi'ndeki; "Milletin şerefi, haysiyeti, hürriyeti, istikbâli tehlikeye düşmüştür. Bu felaketten kurtarmak, icabederse vatanın son ferdine kadar ölmeyi göze almak lâzımdır. Padişah olsun, halife olsun hiçbir şahıs ve makamın hikmet-i mevcudiyeti kalmamıştır. Yegâne çare-i halâs (kurtuluş) halkın doğrudan doğruya hakimiyeti eline alması ve iradesini kullanmasıdır," şeklindeki gerçekçi ve cesur sözleriyle perçinlenmiştir.²

Atatürk, kendisini Anadolu'da huzur ve emniyette hissetmiş ve çalışmalarına cesaretle devam etmiştir. Yukarıda da belirttiğimiz gibi Millî Mücadele yıllarında Atatürk, halk ile ilk ciddi ve samimi etkileşime Amas-

¹ Ertan, İ. Cahit, "1. Millî Mücadele, Amasya Sempozyumu," Amasya 1986, s. 12-13.

² Aynı eser, s. 13.

ya'da başlamıştır. Nitekim, daha sonra kendisine katılan Ali Fuat Paşa ve Hüseyin Rauf Bey'in Amasya'ya gelişlerinde yanında Müftü Hacı Tevfik Efendi de olduğu halde "Amasya Müftüsü Hacı Tevfik Efendi Hazretleri ... Yalnız uhrevî (ahret ile ilgili) cihette değil, millî dava yolunda da bizlere rehberlik ediyor. Müftü Efendi ve arkadaşlarının yarattığı hava ve imkânlar içinde tasavvur ettiğimiz mesaiye (çalışmalara) burada huzur ve emniyetle devam edebiliriz" dediğini Ali Fuat Paşa eserinde anlatıyor.³

Atatürk bu olayların ve konuşmaların ardından "Vatan," "Millet" ve "İstiklâl" kavramlarından söz ederek, milletin doğrudan doğruya hâkimiyeti eline alması ve kendi iradesini kullanması gerektiği fikrini açık ve seçik olarak ortaya koymuştur.

18 Haziran 1919'da Mustafa Kemal'in kaleme aldığı ve 22 Haziran 1919'da beş arkadaşının imzaladığı Amasya Tamimi'nin yayınlanması ile Millî Mücadele fiilen başlatılmış oldu. "Halbuki," diyordu Atatürk, "Türkün haysiyet ve izzetinesfi ve kabiliyeti çok yüksek ve büyüktür. Böyle bir millet esir yaşamaktansa mahvolsun evladır. Binaenaleyh, hakikî kurtuluş isteyenlerin parolası YA İSTİKLÂL YA ÖLÜM olacaktır."⁴ Bu sebeple, 21/22 Haziran 1919'da Amasya'da yazdırdığı genelgenin esas noktaları şunlardır:

1 — Vatanın bütünlüğü, milletin istiklâli tehlikededir.

2 — İstanbul hükümeti, üzerine aldığı sorumluluğun icablarını yerine getirememektedir. Bu hal milletimizi adeda yok olmuş gösterecektir.

3 — Milletin istiklâlini, yine milletin azim ve kararı kurtaracaktır.

4 — Milletin içinde bulunduğu durum ve şartlara göre harekete geçmek ve haklarını yüksek sesle cihana işittirmek için her türlü tesir ve kontrolden uzak millî bir hey'etin varlığı zarurîdir.

5 — Anadolu'nun her bakımından en emniyetli yeri olan Sivas'ta millî bir kongrenin acele toplanması kararlaştırılmıştır.

6 — Bunun için bütün vilayetlerin her sancağından milletin güvenini kazanmış üç temsilcinin mümkün olduğu kadar çabuk yetişmek üzere hemen yola çıkarılması icap etmektedir.

³ Aynı eser, s. 13.

⁴ Atatürk, *Nutuk 1*, Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı, 1000 Temel Eser Yayınları, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1973, s. 16.

7 — Her ihtimale karşı bu meselenin bir millî sır halinde tutulması ve temsilcilerin, lüzum görülen yerlerde, seyahatlerini kendilerini tanıtmadan yapmaları lazımdır.

8 — Doğu vilayetleri adına, 10 Temmuz'da Erzurum'da bir kongre toplanacaktır. Bu tarihe kadar diğer vilayetlerin temsilcileri de Sivas'a gelebilirlerse, Erzurum kongresinin üyeleri, Sivas Umumî Kongresine katılmak üzere hareket ederler.

Atatürk, Anadolu'da Erzurum ve Sivas kongrelerinin hazırlıklarını yaparken, öte yandan Ege bölgesinde Yunanlıların 25 Mayıs'da Manisa'yı, 27 Mayıs 1919'da da Aydın'ı aldıkları öğrenilmiştir. Memleketin vaziyeti gündün güne kötüleşiyordu. Atatürk'ün, Anadolu'daki temaslarından ve gözlemlerinden çıkardığı sonuç şu idi ki, "Artık İstanbul Anadolu'ya hâkim değil, tâbi olmak mecburiyetindedir."⁵ Anadolu halkı içine düşürüldüğü bu durumdan kendisini kurtararak yeni bir lider aramaktadır ve aynı zamanda halk baş vuracağı bir merci bulmaya çalışmaktadır. Atatürk'de, Anadolu'ya ayak bastığı gündün itibaren bütün orduların kısımlarıyla temas ve bağlantı kurmuş, milleti mümkün olduğu kadar aydınlatmaya çalışmış, uyanık bulunmaya davet etmiş, yepyeni bir millî teşkilât fikrini dimağlarda yerleştirip vatan sathında yaymağa gayret etmiştir. O halde, yapılacak en ciddi iş, olaylardan yararlanarak milletin gerçek duygusunu ve fikirlerini cihana açıklamak, kademe kademe ilerliyerek hedefe ulaşmaktır. Safha safha Türk milletinin iradesini ve idaresini bütün esaslarda ve şekillerde gerçekleştirmek lâzımdı. İlk kademede, Kuva-yi Milliyeyi (Millî kuvvetleri) hâkim kılmak, devleti Hâkimiyet-i Millîye üzerine yerleştirmek ve daha sonra Misak-ı Millî esasında sulh yapmak için en uygun ve en azından "Türkiye Türklerindir" ve "tam bağımsızlık" şartlarını kabul ettirecek bir program hazırlamak gerekliydi. Daha sonra da sulha ulaşmak için kuvvetleri bir merkezde toplayacak esasları kararlaştırıp, millî faaliyette ordu mensuplarının yardımını sağlamak ve asker-i millî gayretleri ahenk içinde yürütmek için bütün milletin birlik ve dayanışmasını elde etmek ve bütün bunları milleti temsil edecek bir hey'et adına yapmak gerekiyordu.

Artık, millî gaye için memleket evlâtlarından birinin ortaya çıkması zaruri olmuştu. Beri yanda, saray, İstanbul'daki hükûmet ve yabancılar, millî gayeler için ortaya çıkacak ve millete liderlik yapacak kişiyi ortadan

⁵ Aynı eser, s. 42.

kaldırmayı düşünüyordular. O sebeple, kalblerinde kuvvet ve ruhlarında cesaret duymayanların, mütereddit tabiatlı kişilerin kendilerini boş yere ortaya atma teşebbüsünde bulunmamaları gerekiyordu.

Atatürk'ün teşviki ile "Vilâyât-ı Şarkıye Müdafaa-i Hukuk-i Millîye Cemiyeti'nin 3 Mart 1919 tarihinde bir müteşebbis heyet vücuda getirmek suretiyle kurulmuş olan Erzurum Şubesi, Trabzon ile anlaşarak 1919 senesi Temmuz'unun 10.ncu günü Erzurum'da bir Vilâyât-ı Şarkıye Kongresi (Doğu Vilâyetleri Kongresi) toplamaya teşebbüs etti."⁶

O günkü şartlar içinde bir millî kongre toplama teşebbüsü büyük cesaret ve azim meselesiydi. Bu da gösteriyor ki, Türk milleti, Millî Mücadelesinde azimli, kararlı ve cesurdu. "...tarih, bir milletin kanını, varlığını, hakkını hiçbir zaman inkâr edemez."⁷ diyen Atatürk, "İstanbul'da iken milletin bu kadar kuvvetli ve az vakitte felâketler karşısında, kısa bir zaman içinde müteyakkız (uyanık) duruma geçebildiğini tahayyül edemedim"⁸ tarzındaki hükmü ile milletin azmini, kararını ve cesaretini ifâde etmiş oluyordu. Atatürk, Türk Milletinin millî mücadele azmini bir noktada toplamağa çalışırken ve Erzurum kongresinin hazırlıkları ile meşgul iken, İstanbul'da Harbiye Nezareti makamında bulunan Ferit Paşa ve Padişah, Atatürk'ün İstanbul'a dönmesini sağlama çabaları içindeydiler. "Harbiye Nezareti, İstanbul'a gel," diyor. Padişah, "önce, hava değişimi al, Anadolu'da bir yerde otur, fakat bir işe karışma", derken "sonunda, ikisi birlikte, mutlaka gelmelisin," dediler."⁹ Atatürk, İstanbul'a dönmemeye kararlıydı. Anadolu'da milletin bağrında kalarak vatan vazifesine devam etmeye ve hayat ve şahsiyetini soylu ve zulüm görmüş olduğu halde sakin ve sessiz, fakat haklı Türk Milletine adamaya ve millî iradeye bağlı kalmaya kararlı olan Atatürk, nihayet 8-9 Temmuz 1919 gecesi, Saray'la, açılan bir telgrafbaşı görüşmesi esnasında saat 10.50 sonrasında Harbiye Nezaretine, saat 11 sonrasında Padişaha resmi vazifesiyle beraber askerlik mesleğinden istifasını bildiren telgrafları vermiş oldu.¹⁰ Durum, Atatürk tarafından, ordu-lara ve millete duyuruldu. Bu tarihten sonra resmî sıfat ve selâhiyetten

⁶ Aynı eser, s. 53, 54.

⁷ Kemal Atatürk, *Nutuk*, Türk Devrim Tarihi Enstitüsü, İstanbul 1967, Millî Eğitim Basımevi, cilt 3, s. 928.

⁸ *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri 1* (Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde ve Cumhuriyet Halk Partisi Kurultaylarında), Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları: 1, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1961, s. 17.

⁹ Atatürk, *Nutuk 1*, 1973, s. 55.

¹⁰ Aynı eser, s. 55.

siyirilmiş olarak yalnız milletin şefkat ve fedakârlığına güvenerek ve onun tükenmez feyiz ve kudret kaynağından ilham ve kuvvet alarak vazifesine devam¹¹ edeceğini bildiren Atatürk, 9 Temmuz 1919 günü Erzurum Vilâyetine tamim edilmek (genelgeleştirmek) üzere gönderdiği yazısında, “Mübarek vatan ve milleti parçalanmak tehlikesinden kurtarmak ve Yunan ve Ermeni âmâlîne kurban etmemek için açılan mücadele-i millîye uğrunda milletle beraber serbest surette çalışmağa sıfat-ı resmîye ve askeriyem artık mâni olmağa başladı. Bu gaye-i mukaddese için milletle beraber nihayete kadar çalışmağa mukaddesatım namına söz vermiş olduğum cihetle pek âşik-ı bulunduğum silk-i celil-i askeriyeden bugün veda ve istifa ettim. Bundan sonra gaye-i mukaddese-i millîyemiz için her türlü fedakârlıkla çalışmak üzere sine-i millette bir ferdi mücahit suretiyle bulunmakta olduğumu tamim arz ve ilân eylerim. M. Kemal.”¹²

Erzurum kongresi öncesinde Erzurum halkının kendisine gösterdiği samimi ve yakın alâkayı Atatürk şöyle anlatır. “Efendiler, askerlikten istifa edince istisnasız bütün Erzurum halkının ve Vilâyat-ı Şarkîye Müdafaa-i Hukuk-ı Millîye Cemiyeti’nin Erzurum şubesinin hakkımda pek açık şekilde gösterdikleri güven ve içten yakınlığın bende bıraktığı unutulmaz hatırayı burada açıkça belirtmeyi bir vazife sayarım. Cemiyetin Erzurum şubesinden aldığım 10 Temmuz 1919 tarihli yazıda, Cemiyetin başına geçmemi ve idare heyeti başkanlığını kabul etmemi teklif ediyorlar ve beraber çalışmak üzere seçtikleri beş kişinin isimlerini bildiriyorlardı. ...Bundan başka, bizim Erzurum kongresine katılmamızı kolaylaştırmak için, kongreye Erzurum temsilcisi olarak seçilmiş bulunan Emekli Binbaşı Kâzım ve Dursun Bey-zâde Cevat Bey’ler temsilcilikten istifa ettiler.”¹³ Erzurum kongresi 23 Temmuz 1919 günü mütevazî bir mektep salonunda toplandı. İlk günü, Atatürk’ü kongre başkanlığına seçtiler. Atatürk’ün 23 Temmuz 1919 günü Erzurum kongresini açarken yaptığı konuşmasında bize göre en mühim nokta şu idi: “Her halde mukadderata hâkim bir idare-i millîyenin (millî idarenin) müdahaleden masun (başkalarının karışmasından korunmuş) bir surette zuhûru (meydana çıkması) ancak Anadolu’dan muntazırdır (beklenmektedir).”¹⁴ 14 gün devam eden Erzurum kongresi

¹¹ Aynı eser, s.56.

¹² *Atatürk’ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri 4*, Türk İklâp Tarihi Enstitüsü Yayınları: 1, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1964, s. 49.

¹³ Atatürk, *Nutuk 1*, 1973, s. 76.

¹⁴ *Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri 1*, s. 6.

çalışmalarının sonunda tesbit edilen nizamname hükümleri bir beyanname ile ilân edildi. Bu beyanname şunları içerir:

1 — Millî sınırlar içinde bulunan vatan parçaları bir bütündür. Birbirinden ayrılamaz.

2 — Her türlü yabancı işgal ve müdahalesine karşı ve Osmanlı Hükûmeti'nin iş yapamaz duruma gelmesi halinde, millet topyekün kendisini savunacak ve direnecektir.

3 — Vatani korumaya ve istiklâli elde etmeğe İstanbul Hükûmeti muktedir olamadığı takdirde, bu gayeyi gerçekleştirmek için geçici bir hükûmet kurulacaktır. Bu hükûmet üyeleri millî kongrece seçilecektir. Kongre toplanmamışsa, bu seçimi Heyet-i Temsiliye (Temsilciler kurulu) yapacaktır.

4 — Kuva-yı millîye'yi tek kuvvet tanımak ve millî iradeyi hâkim kılmak temel prensiptir.

5 — Hıristiyan azınlıklara siyasî hâkimiyet ve sosyal dengemizi bozacak imtiyazlar verilemez.

6 — Manda ve himaye kabul olunamaz.

7 — Millî Meclisin derhal toplanmasını ve hükûmet işlerinin Meclis tarafından kontrol edilmesini sağlamak için çalışılacaktır. Atatürk bu konuyu şöyle açıklamıştır:

“Efendiler, biz bu kongrede özetlediğim bu kararları ve prensipleri tesbite çalışırken, Sadrazam Ferit Paşa da, ajanslarla bir takım demeçler yayınlıyordu. Bu demeçlere, Sadrazam'ın, Milleti jurnali dense yeridir. 23 Temmuz 1919 tarihli ajanslar, dünyaya şunu ilân ediyordu: “Anadolu’da anarşi çıktı. Kanun-ı Esasi (Anayasa)ye aykırı olarak Meclis-i Mebusan adı altında toplantılar yapılıyor. Bu hareketin sivil ve askeri memurlar tarafından önlenmesi icap eder.”¹⁵

Atatürk Ferit Paşa'ya çektiği telgrafta diyordu ki, “Şurası kesindir ki, vatan ve millet mukadderatı adına içerde ve dışarda sesini duyurmak ve söz sahibi olmak için mutlaka millî iradeye dayanmak şarttır... Gayet samimi arz edeyim ki, millet her türlü iradesini kullanmaya muktedirdir...”

¹⁵ Atatürk, *Nutuk 1*, 1973, s. 78,79.

Millet çizdiği program çerçevesinde gayet kesin ve açık adımlarla hedefine yürümektedir.”¹⁶

Atatürk milletten aldığı ilham, azim ve irade ile kendi dehası yardımıyla, kararlı adımlarla millî menfaat için ilerlemeye devam etti. Sivas kongresinin hazırlıklarına hız verdi. Amasya’da başlamış olduğu haberleşmeye devam ederek her taraftan temsilciler seçtirerek onların Sivas’a gelmelerini istedi. Karşısına çıkan çeşitli engellere rağmen Atatürk, Erzurum’da seçilen Vilâyet-i Şarkiye Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Heyet-i Temsiliyesi’ni de alarak Sivas’a kongrede bulunmak üzere 29 Ağustos 1919 tarihinde Erzurum’dan ayrıldılar.

4 Eylül 1919 Perşembe günü saat 2’de (14’de) Sivas Kongresi açıldı. Atatürk, bütün milletin vaziyetin önemini anladığını ve kendi geleceğine kendisinin karar vermek istediğini görmüştü. Başarı sağlamanın ilk çaresi olarak milletin ve memleketin içinde bulunduğu durumu gözönünde bulundurarak, milletin hukukunu korumak ve savunmak üzere, her türlü etkiden ve kontrolden uzak tutulabilecek bir millî kurulun (heyetin) meydana getirilmesini zarurî gören Atatürk, en emin yer olan Sivas’ta Genel bir millî kongrenin toplanmasını kararlaştırmıştı. Erzurum kongresi yalnız Doğu Anadolu’yu temsil etmişti. Sivas kongresine Batı Anadolu’dan ve Rumeli’den de temsilcilerin katılmış olmaları sebebi ile, artık Vatanın bütünlüğünü, Anadolu ve yaşayan bütün vatandaşlarımızın millî görüşlerini aksettirmiş oluyor; ve ayrıca Erzurum kongresinde tesbit edilen esasları ve prensipleri aynen kabul etmiş olmayıp, aynı zamanda ismini de genişleterek Bütün Anadolu ve Rumeli’yi de içine almak üzere bütün birliği ve millî dayanışmayı da elde etmiş oluyordu. Sivas kongresinde yapılan değişiklikler, sonradan bazı itiraz ve anlaşmazlıklara ve birçok haberleşme ve münakaşalara yol açtığı için, bu değiştirilen noktaların önemlilerini işaret edeceğim, diyen Atatürk şu hususları belirtiyordu:

1) Cemiyetin adı “Anadolu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti” idi. “Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti” oldu.

2) Heyet-i Temsiliye, bütün Doğu Anadolu’yu temsil eder” kaydı yerine, “Heyet-i Temsiliye, bütün vatani temsil eder” dendi. Mevcut üyelere de altı kişi daha ilâve olundu.

3) “Her türlü işgal ve müdahaleyi, Rumluk ve Ermenilik kurmak gayesiyle yapılmış sayacağımızdan, topyekün savunma ve direnme esası ka-

¹⁶ Aynı eser, s. 89.

bul edilmiştir” yerine “Her türlü işgal ve müdahalenin ve bilhassa Rumluk ve Ermenilik kurmak gayesini güden hareketlerin reddi hususlarında topyekün savunma ve direnme esası kabul edilmiştir” denildi.

Bu iki cümledeki fark, mânâ bakımından, şüphesiz pek büyüktür. Birincisinde İtilâf Devletleri’ne karşı düşmanca tavır takınma ve direnmeden bahsolunmuyor. İkincisinde bu nokta açıklık kazanıyor.

4) Nizamnâmede, dördüncü maddeyi teşkil eden mesele oldukça münakaşalara yol açtı. Madde şuydu: “Osmanlı hükümetinin yabancı devletlerin bir baskısı karşısında, buraları (yani Doğu Vilâyetlerini) bırakmak ve ilgilenmemek zorunda kaldığı anlaşıldığı takdirde, alınacak idarî, siyasî, askerî tedbirlerin tayin ve tesbiti,” yani geçici idare kurmak meselesi.

Sivas kongresi nizamnâmesinde bu maddedeki, “buraları” yerine, “Vatanımızın herhangi bir parçasını bırakmak ve ilgilenmemek” şeklinde daha geniş ve umumi bir kayıt kondu.”¹⁷

Milletin Millî vicdanından, azim ve iradesinden doğmuş olan Millî cemiyetler düşmanların esaretine baş eğmemek gayesiyle kurulmuşlar ve aynı azim ve iradeyi hakim kılmak için bir merkez etrafında toplanmışlardı. Böylece, Atatürk, Millî iradenin ve onu temsil eden Anadolu ve Rumeli Müdafa-i Hukuk Cemiyeti Temsiliyesi adına bütün vatanın millî vicdanının ve mücadelesinin başına getirilmiş oldu.

Türk Milletinin kendi azmi ile imkânlarının tümünü seferber ederek girişmeye kararlı olduğu millî mücadelenin ve millî duygularının hâkim değerler haline geldiği bu sürede Atatürk Millî-Sosyal Tabiatın gerçek LİDERİ durumunu ibraz etmiş (manevî şerefe ulaşmış) bulundu. Anadolu Türkleri artık bir merkezden idare edilmeye başlamıştı. Millet başvurabileceği bir TABİİ LİDERE kavuşmuştu. Milleti temsil eden Anadolu ve Rumeli Müdafa-i Hukuk Cemiyeti adında bir hey’et varolmuştu. ATATÜRK Anadolu ve Rumeli Türklerinin Sosyal-Siyasi Yapısının TABİİ LİDERİ olmuş ve Heyet-i Temsiliye de TABİİ İDARE Merkezi durumunu kazanmıştı.

Millî akıma karşı haince davranışlarda bulunduğu ortaya çıkan Ankara Valisi Muhittin Paşa, özel maksatla geziye çıkmıştı. 13 Eylül de Çorum’da bulunuyordu. Muhittin Paşa’nın yakalanıp muhafaza altında Si-

¹⁷ Aynı eser, s. 106,107.

vas'a gönderilmesi için Ankara'da Kolordu Komutam'na ve Samsun'da Beşinci Kafkas Tümeni Komutanı'na Heyet-i Temsiliye Adına Atatürk tarafından emir verildi. Muhittin Paşa tevkif edilerek Sivas'a getirildi. Atatürk der ki, Muhittin Paşa'ya "gerekli öğütleri verdikten ve uyardıktan sonra yaşına hürmet ederek Samsun üzerinden İstanbul'a gönderdim. Çorum Mutasarrıfı Samih Fethi Bey de, üç dört gün sonra özel şekilde Sivas'a davet olundu.

Millî Mücadele'ye karşı oldukları anlaşılan Niğde Mutasarrıfı, muhasebecisi ve komiserinin muhafaza altında Sivas'a gönderilmeleri, 16 Eylül'de Niğde'de Tümen Komutanlığı'na emr olundu."¹⁸

Bir başka olay da Kastamonu'da cereyan etti. Kastamonu Valisi İbrahim Bey'i İstanbul Merkezî Hükûmeti İstanbul'a çağırılmış ve yerine Ali Rıza isminde birini Kastamonu Valisi olarak tayin etmişti. Atatürk'ün müdahalesi ile yeni Valinin Kastamonu'ya girmesi yasak edilmiş, Kastamonu'ya Albay Osman Bey gönderilmişti. Albay Osman Bey Kastamonu'da duruma hâkim olmuş ve İstanbul'un tayin ettiği yeni Vali Ali Rıza Bey Kastamonu'ya geldiği takdirde onu tutuklama kararı almıştı. Kastamonu'da bulunan Albay Osman Bey'e Atatürk'ün verdiği kesin emir şu idi: "Şimdi kendiniz Vali vekilliğini üzerinize alınız ve bütün askerî ve sivil kuvvetleri elinize almağa tam yetkilisiniz. Gelmekte olan valiyi (İstanbul'un tayin ettiği yeni Vali Ali Rıza Bey'i) hemen tevkif ettirerek süratli tedbirler alınız. Yaptıklarınıza açıktan karşı çıkanlara tereddütsüzce silâh kullandırınız."¹⁹ Görülüyor ki, artık Atatürk Anadolu'dan, Türk Milletinden aldığı güç ve destek ile kararlı bir vaziyette hedefine doğru tereddütsüz yürümektedir. Albay Osman Bey, Vali Vekilliği görevini Defterdar Ferit Bey'e Atatürk'ün izni ile vermiş, öte yandan, İstanbul'dan Kastamonu'ya tayin edilmiş olan yeni Vali yine İstanbul'un haberi ve emri ile ancak Zonguldak'a çıkabilmiş, fakat Kastamonu'ya giderse veya daha fazla Zonguldak'ta beklemeye devam ederse Millî Kuvvetler tarafından tutuklanacağını anlayınca, Zonguldak'ta da barınamayarak, İstanbul'a geri dönmüştür.

Anadolu'nun millî kuvvetleri safha safha, yer yer duruma ve memleketeye hâkim olmaya başladılar. Anadolu'nun idaresi fiilen Millî kuvvetlerin eline geçiyordu. İstanbul idaresi ise her geçen gün biraz daha gerilemeye devam ediyordu. Çünkü, İstanbul Milletinin isteklerini ve iradesini tam anlamı ile temsil edememekte idi. Nitekim, "Konya'da vali bulunan Cemal

¹⁸ Aynı eser, s. 200,201.

¹⁹ Aynı eser, s. 203.

Bey, Ferit Paşa Kabinesinin Anadolu'da önemli bir dayanak noktası haline geldi... Konya ve dolayları Vali Cemal Bey'in hükmü altında idi... Vali Cemal Bey cezaevinde ne kadar katil, tutuklu varsa hepsini çıkarıp silâhlandırmış ve kendisine bir kuvvet yapmak istemişti. Konya'nın muhterem halkı, bu alçakça harekete karşı ayaklanarak vatanseverliğin gerektirdiği şeyi yapmağa karar vermiş ve bunun farkına varan Cemal Bey, 26 Eylül de İstanbul'a kaçmıştır. Halk Belediye Dairesinde toplanarak Hoca Vehbi Efendi'yi vali vekilliğine getirmişti.²⁰ Atatürk, Heyet-i Temsiliye adına Refet Bey'i Konya'ya, gayeye uygun her türlü iş ve hareket için tam ve geniş yetki ile göndermiştir. Atatürk, her tarafı faaliyete ve millî teşkilâtlar kurmağa yöneltmek için²¹ çalışıyordu.

Anadolu'nun her tarafında Kuvâ-yi Millîye (Millî kuvvetler) belirlemeye ve düzenlenmeye başlamışlardı. "Ali Fuat Paşa'ya (Ankara'da 20. Kolordu Kumandanı) kongrece Batı Anadolu Kuvâ-yi Millîye Komutanı ünvanı verildi. Paşa, Eskişehir ve dolaylarını millî bir bölge sayıp, komutanlığına Süvari Yarbayı Atif Bey'i, Afyonkarahisar dolaylarını da millî bir bölge sayıp komutanlığına Yirmi Üçüncü Tümen Komutanı Ömer Lütfü Bey'i tayin etmişti. ... İstanbul Hükümeti Fuat Paşa'nın yerine Hamdi Paşa'yı tayin etmiş ve göndermişti. Hamdi Paşa, Eskişehir'e kadar geldi. Orada kendisine 16 Eylül'de İstanbul'a dönmesi gerektiği bildirildi."²² Atatürk, 3 Eylül 1919 günü Ankara'da 20. Kolordu Kumandanı Ali Fuat Paşa'ya gönderdiği bir telgrafta kumandayı kat'iyyen terk etmemesini bildirmişti.²³

Daha sonra, İngilizler İçişlerimize ve Millî Mücadelemize hiçbir şekilde karışmayacaklarına dair söz verdiler. Bu sırada, İngilizler Merzifon'da bulunan kuvvetlerinin geri alınması halinde memnun olup olamayacağımızı dolaylı yoldan anlamak istemişlerdi. Atatürk'ün "tabiatıyla pek memnun olacağımızı bildirmiştik," diye verdiği cevaptan ve İngilizlerin tutumundan açık ve seçik olarak görülyordu ki Yabancılar Kuva-yi Millîyi ve Anadolu ve Rumeli'deki millî mücadele hareketlerini hissetmeğe, görmeğe ve hatta kabul etmeğe başlamışlardı. Gerçekten oradaki kuvvetlerini bütün ağırlıklariyle birlikte, önce Samsun'a çektiler. Sonra oradan da İstanbul'a götürdüler.²⁴ Bu durum Millî Mücadelenin büyük bir başarısı idi.

²⁰ Aynı eser, s. 209.

²¹ Aynı eser, s. 210.

²² Aynı eser, s. 207.

²³ Atatürk'ün Tamim, *Telgraf ve Beyannameleri 4*, 1964, s. 56.

²⁴ Atatürk, *Nutuk 1*, 1973, s. 208.

Bu arada İstanbul'da Ferit Paşa kabinesi düşmüş, (istifa etmiş 2 Ekim 1919) Ali Rıza Paşa yeni kabineyi teşkil etmişti. Bir taraftan da Anadolu'da Millî Teşkilât genişliyor ve kuvvetleniyordu. "Ali Fuat Paşa batı vilâyetlerinin hemen hepsiyle meşgul oldu. Bizzat, Eskişehir, Bilecik ve sonra Bursa bölgelerinde dolaşmak ve gereken kimselerle haberleşmek suretiyle çalışıyordu.

Balıkesir'de bulunan Albay Kâzım Bey (Meclis Başkanı Kâzım Paşa) o bölgede millî teşkilât ve askerî hazırlıklarla ilgileniyor ve uğraşıyordu.

Bursa'da Albay Bekir Sami Bey, 8 Ekim'de Ferit Paşa'nın adamı olan valiyi İstanbul'a göndererek, Kongre kararlarını tatbik başlanmış ve bir merkez heyeti kurdurmuştu.

Millî Teşkilâtla uğraşıldığı kadar, mebus seçimiyle de büyük bir ilgiyle uğraşılıyordu.

.....

Efeler tarafından idare olunan Aydın cephesi kuvvetlerine bir komutan göndermek hususu düşünülmeğe başladı. 14 Ekim'de işgal altındaki yerlerde, gizli millî teşkilât kurulması için Fuat Paşa'ya ve Afyonkarahisar'da Yirmiüçüncü Tümen Komutanı Ömer Lütfü Bey'e yazıldı. İstanbul'da gizli çalışmaya karar verildi. Trakya'ya teşkilâtın genişletilmesi için Cafer Tayyar Bey vasıtasıyla talimat verildi."²⁵

"Balıkesir bölgesinde Kâzım Paşa, cephe kurmağa ve duruma hâkim olmağa çalışıyordu. Salihli ve Aydın cephelerindeki sevk ve idarenin, askerî bir nizamla bağlanması gerekiyordu. Buraya az çok tanınmış bir asker gitmesi lâzımdı. Elimizde faydalanabileceğimiz komutan olarak, Konya'da bulunan Refet Paşa vardı. Konya'daki kolordunun başına Fahrettin Bey (Müfettiş Fahrettin Paşa Hazretleri) geçmiş bulunuyordu. Bundan dolayı, Aydın Kuvâ-yı Millîye Komutanlığı'nı üzerine almak için cepheye hareketini Refet Paşa'ya ve Ali Fuat Paşa'nın Ankara'ya dönmesini kendisine yazmıştık. ... Nazilli'ye giden Refet Paşa, Demirci Mehmet Efe'den komutayı almağa lüzum görmemiş, Demirci Efe'nin emrinde kurmay gibi vazife yapmayı daha faydalı ve uygun görmüştü."²⁶

Bir çok önemli meselelerin arasında bir diğeri de Meclis-i Mebusan'ın toplanması meselesi idi. Atatürk'e göre, Meclis toplanmalı idi, fakat İstanbul'da değil, Anadolu'da toplanmalıydı. Meclisin şu günlerde, İstanbul'da

²⁵ Aynı eser, s. 290, 291.

²⁶ Aynı eser, s. 342, 343.

toplantı kadar mantıksız ve boş bir hareket düşünülemezdi. İstanbul'da Ali Rıza Paşa kabinesinin Bahriye nazırı Salih Paşa ile Atatürk arasında 20 Ekim'de başlayan görüşmeler üç gün devam etti. Amasya Mülâkâtı (Amasya buluşması) olarak tarihimize geçen bu görüşmelerde önemli kararlar alınmıştı. Üç gün devam eden görüşmelerin sonunda ikişer nüsha (kopya) olmak üzere beş protokol düzenlendi. Bu beş protokolden üçü imza edildi. İki protokol gizli sayılarak imza edilmedi.

Protokolün bütün maddeleri birbirinden önemli olmakla beraber bu araştırma açısından en fazla ilgi çeken husus şudur; ve Atatürk bu hususta aynen şunları söyler: “Efendiler, bu görüşmelerimizi de tesbit edilen hususlar arasında, en önemli noktanın, Millî Meclisin toplanma yeriyle ilgili olduğunun yüksek dikkatlerinizi çekmiş bulunacağını tahmin ederim.

Meclisin, İstanbul'da toplanmasının doğru olmadığı hakkındaki eski fikir ve kanaatimizi, Salih Paşa'ya kabul ve tasdik ettirdik. Ancak Paşa, şahsen bu kanaate katılmakla beraber, bu iştirakin şahsına ait olup şimdiden bütün kabine adına söz veremeyeceği kaydını da ilâve etmişti. Kendisi, kabine üyelerini ikna etmek ve bu fikre iştirak ettirmek için elinden geleni yapacağını vaat etmiş ve muvaffak olamadığı takdirde kabineden çekilmekten başka yapacak bir şeyi olmadığını söylemişti.

Salih Paşa bu hususta muvaffak olamamıştır.”²⁷

27 Aralık 1919 da Mustafa Kemal Atatürk'ün Heyet-i Temsiliyenin Başkanı olarak heyetle birlikte Ankara'ya gelmesi ve Ankara'nın Millî Harekâtın merkezi olması dikkate değer bir olaydır.

Meclis-i Mebusanın İstanbul'da toplanmasına engel olunamaması üzerine hiç değilse İstanbul'da toplanacak Meclis'te “Vatanın bütünlüğünü, Devlet ve Millet'in İstiklâlini kurtarmaktan ibaret olan gayeyi korumak ve savunmak için anlaşmış, ve kararlı bir grup vücuda getirmeği”²⁸ tek çare olarak düşünüen Atatürk ve Heyet-i Temsiliye üyeleri şu hususları düşündüler.

Atatürk şöyle demektedir: “Aynı tarihte, düşündük ki, bu grubun kurulmasını sağlamak için her sancaktan birer mebusu Eskişehir'e davet edelim. Eskişehir üzerinden trenle İstanbul'a gidecek mebusları da, davet edeceğimiz mebuslarla birleştirelim ve bizzat Eskişehir'e giderek, umumî bir toplantı yapıp, esaslı bir şekilde görüşmelerde bulunalım. Bu sırada,

²⁷ Aynı eser, s. 292-300.

²⁸ Aynı eser, s. 404.

İstanbul'da mebusların güvenliği ile ilgili tedbirleri de söz konusu etmek istiyorduk. Fakat bundan sonra vereceğim bilgilerle aynı toplantıyı Ankara'da kalarak yapmayı tercih ettik. Daha bir ay kadar Sivas'ta kaldıktan sonra nihayet Ankara'ya hareket ettik.

Ankara'ya gelişimizi, 27 Aralık 1919 tarihli şu tebliğ ile duyurduk:

Sivas'tan Kayseri yoluyla Ankara'ya hareket eden Heyet-i Temsiliye, bütün yol boyunca ve Ankara'da büyük milletimizin çok sıcak ve içten vatanseverlik gösterileri arasında, şehre vardı. Milletimizin gösterdiği bu birlik ve kararlılık örneği, memleketimizin geleceğine güveni olduğu hakkındaki örneği, memleketimizin geleceğine güveni olduğu hakkındaki inançlarını sarsılmaz bir şekilde kuvvetlendirmiştir.

Şimdilik, Heyet-i Temsiliye merkezi, Ankara'dadır. Hürmetlerimizi sunarız efendim.

Heyet-i Temsiliye adına

Mustafa Kemal

2 Ocak 1920 tarihinde Atatürk diyordu ki, "kutsal birlik, azim ve imanımıza dayanarak, meşru isteklerimizin elde edileceği güne kadar, tam bir sebatla çalışılması ve bu tebliğimizin köylülere kadar; bütün millete duyurulması tamim suretiyle rica olunur."²⁹

Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk
Cemiyeti Heyet-i Temsiliyesi adına

MUSTAF KEMAL

BUNDAN BÖYLE; TÜRK'ÜN MİLLÎ MÜCADELE RUHUNDAN
ŞUVAKLANARAK YÜKSELEN VE BÜYÜK TÜRK MİLLETİNDEN
ALDIĞI İLHAM İLE MİLLÎ KAHRAMANLIK MEFKÜRESİNE KAT-
TIĞI MİLLÎ, AHLÂKÎ, İNSANÎ, MEDENÎ MEFKÜRELERİN İŞİĞİ
ALTINDA KENDİSİNİN İLMÎ, ASKERÎ, İDARÎ DEHASI SAYESİNDE
MUSTAFA KEMAL ATATÜRK, TÜRK MİLLETİNİN KARİZMATİK
LİDERİDİR.

Atatürk'ün duygu ve düşüncesinde, millî mücadele, millî kuvvetleri iş-
leten ve millî iradeyi egemen yapan Ya İstiklâl Ya Ölüm parolası değer

²⁹ Aynı eser, s. 404, 405, 406.

kazanmıştır. Millî egemenliğe dayanan bir millî mücadele, safha safha işlenecek ve millî irade hakim olacaktır. Türk'ün anayurduna, Vatanına, Türk'ün İstiklâline saldıranlar kimler olursa olsun onlara karşı bütün milletçe maddî ve manevî bütün silahlarla mukabele edilecek ve onlarla mücadeleden kaçınılmayacaktı. Şahsın ve milletin namusu, şerefi, haysiyeti için mukaddes vatan toprakları üzerinde millî gururun icab ettirdiği millî kudret ve millî kuvvet ile kabiliyeti çok yüksek olan Büyük Türk Milletinin hakkaniyet, ahlâkiyet, İslâmiyet ve medeniyet mefkûrelerinin verdiği ilhamla kayıtsız şartsız tam bağımsızlık elde edilinceye kadar mücadeleye devam edilecekti. Karizmatik Lider Mustafa Kemal Atatürk, Kuva-yı Millî (Millî Kuvvetlerle) millî egemenlik yoluna çıkmış, millî vicdanın yarattığı millî iradeye dayanmış vicdan hürriyetinin meşalesini elinde taşıyan, dehasıyla yiğitliğini başında taçlaştıran büyük insandır. Bu büyük insan, millî tarih şuurunu daima gözönünde bulundurmasını bilmiştir. Adil bir barışın elde edilmesi, Atatürk'ün büyük gayelerinden biri idi. Memlekette kurulmuş olan cemiyetler düzenli, asayişe uygun bir adalet ile hukuka saygılı faaliyetler göstermişlerdir. Millet tam bir birlik içinde Atatürk'ün etrafında toplanmıştır. Millî Vicdan-Millî irade ve Hakimiyet-i Millîye (Millî egemenlik) duygu, düşünce ve prensipleri birbirini takip etmiş ve bunlar temelde olmak üzere Kuva-yı Millîyi (Millî Kuvvetleri) yaratmıştır. Bütün bu prensipleri şahsınca en iyi temsil eden, teşahhuslaştıran (şahıslaştıran) ve millettten aldığı ilhamları yine millete en mükemmel şekilde yansıtan Atatürk büyük dehasıyla Ankara'dan harekâtı takip etmeye ve yönlendirmeye başlamıştır.

Gün geçtikçe İstanbul'daki idare, Saltanat ve Hilâfet haysiyetini ve dünya milletleri karşısındaki gücünü kaybetmeye devam ediyordu. Düşman baskısı altında Meclis-i Mebusanın İstanbul'da milletin hak ve hukukunu savunması mümkün görünmüyordu. Meclis-i Millînin, Türk Milletinin temsil etmesi şarttı. Atatürk'ün bütün çabalarına ve itirazlarına rağmen meclisin İstanbul'da toplanmasında İstanbul Hükümeti ısrar etti.

Bu sıralarda Anadolu'da yer yer ayaklanmalar olduğunu ifade eden üzücü haberlerin yanısıra, Anadolu'dan iyi haberler de geliyordu. 21 Ocak 1919 ve 11 Şubat 1920 tarihleri arasında Millî kuvvetlerle Fransızlar arasındaki savaştan sonra 12 Şubat 1920 tarihinde Kahramanmaraş kurtarılmıştı.

Batı'da Anzavur âsi kuvvetleri millî cephelerimizi arkadan vurmaya çalışıyordu. 3 Mart 1920 günü Yunanlılar taaruza geçtiler. Gülcük yaylası-

nı ve Bozdağ'ını işgal ettiler. Bu olay üzerine iş başında daha fazla kalamıyacağını anlayan Ali Rıza Paşa kabinesi istifa etti. 6 Mart günü Salih Paşa sadrazam oldu. Nihayet, İtilâf devletleri 16 Mart 1920 günü İstanbul'u işgale başladılar, nöbetçi erlerimizi kahpecesine şehit ettiler. Atatürk, bu hususta şunları söylüyordu: "Bugün, İstanbul'u zorla işgal etmek suretiyle, Osmanlı devletinin yediyüzyıllık hayat ve hakimiyetine son verildi. Yani, bugün, Türk Milleti, medeni kabiliyetinin, hayat ve istiklâl hakkının ve bütün istikbalinin savunulmasına çağırıldı. ...

"Devlet merkezinin dahi itilaf devletleri tarafından resmen işgali, yasma, yargı ve yürütme güçlerinden ibaret olan devletin Millî kuvvetlerini işlemez hale getirmiş ve bu durum karşısında vazife yapmaya imkân görmediğini hükümete resmen bildirerek, Meclis-i Mebusan dağılmıştır."³⁰

İstanbul'un işgali; şekil ve mahiyeti itibariyle Osmanlı Devletinin hakimiyetini esasından ıskat etmek (yok etmek) ve milletin esaret ve zilleti (aşağılaştırılması) bir emr-i vaki (oldu bitti) olarak telakki etmesine yol açmak hedeflerine müteveccih bir harekettir. Çünkü İstanbul'dan doğrudan doğruya kuva-yı devlete (devlet kuvvetlerine) vaziyet edilmiştir.

Şu halde millet bugün yediyüz seneden beri kemâl-i şan ve şevketle muhafaza ve müdafaa ettiği istiklâl ve mevcudiyetinin bekası (kalması) için İstanbul hadisesinin vücuda getirdiği vaziyet-i hukukiyeyi (hukuki vaziyeti) tamir etmek ıztırındadır. ...memleketi inkısam ve inhilâlden (bölünme ve çözümlüp dağılmadan) kurtarmak için derhal kuva-yı millîyeyi (umumî millî kuvvetleri) esaslı teşkilat ile tevhid etmekten (birleştirmekten) başka çare yoktur."³¹ Yapılacak ilk iş millî egemenliği sağlamak için Millî Meclisi toplamaktır, diyen Atatürk: "Şu halde devlet merkezinin korunmasını, milletin istiklâli ve devletin kurtarılmasını sağlayacak tedbirleri düşünmek ve uygulamak üzere, millet tarafından olağanüstü yetkiler taşıyan bir meclisin, Ankara'da toplanmaya çağırılması ve dağılmış olan mebuslardan Ankara'ya gelebileceklerin de bu meclise iştirak ettirilmesi (katılması) zarurî görülmüştür."³²

Yine bu tarihlerde millî kuvvetler, 11 Nisan 1920'de Urfa'yı Fransızlardan kurtardı.

³⁰ Aynı eser, s. 512, 514, 515.

³¹ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri 1, 1961, s. 58,59,60.

³² Atatürk, Nutuk 1, 1973, s. 515.

İstanbul'dan, işgal kuvvetlerinin elinden kurtulabilen mebuslar Ankara'da toplanmaya başlamışlardı. Seçilen mebuslarda Ankara'ya gelmişlerdi. Nihayet gelebilmiş mebuslarla yetinilerek 23 Nisan 1920 cuma günü Ankara'da Türkiye Büyük Millet Meclisi açıldı.³³ 24 Nisan 1920 günü Atatürk, Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından Meclis Başkanlığına seçildi.

30 Nisan 1920 günü Türkiye Büyük Millet Meclisinin kurulduğu Dünya devletlerine bildirildi.

4 Mayıs 1920 günü de ilk İcra Vekilleri Heyeti'nin (Bakanlar Kurulunun) kurulması yapıldı ve Atatürk Kabine Başkanı (Başbakan) seçildi.

Yukarıdaki olayları, duygu ve düşünce ve hükümleri tümü ile değerlendirdiğimizde görürüz ki, Atatürk ve Türk Milleti Egemenlik ve Milliyetçilik fikrini ve prensiplerini hiç bir zaman ihmal etmemiştir. Özellikle böyle zamanlarda milliyetçilik fikri daha fazla kuvvetlenmiş olarak kendisini hissettirmektedir. Atatürk'ün Milliyetçilik anlayışında karşılıklı saygı, hürmet ve sulh vardır. "Vakaa bize milletperver derler. Fakat biz öyle milliyetperveranıza ki, bizimle teşrik-i mesai eden (bizimle iş birliği yapan) bütün milletlere hürmet ve riayet ederiz. Onların bütün milliyetlerinin icabatını tanırız. Bizim milletpervelliğimiz her halde hodbinane ve mağrurane bir milliyetperverlik değildir."³⁴ Bu milliyetçilik anlayışı sulhu, huzuru gaye edinen bir milliyetçiliktir. Bu milliyetçilik anlayışında millî benliği duymak, millî varlığa hürmet etmek prensibi vardır. Atatürk der ki, "Dünyanın bize hürmet göstermesini istiyorsak evvelâ bizim kendi benliğimize ve milliyetimize bu hürmeti hissen, fikren, fiilen bütün e'fal ve harekâtımızla gösterelim; bilelim ki millî benliğini bulmayan milletler başka milletlerin şikâridir (avidir)."³⁵ "Bilirsiniz ki, milliyet nazariyesini, millet mefkûresini inhilâlâ sai olan (çözüp dağıtmaya çalışan) nazaiyatın (nazariyelerin) dünya üzerinde kabiliyeti tatbikiyesi (tatbik kabiliyeti) bulunamamıştır. Çünkü, tarih, vukûat, hâdisât ve müşahedât insanlar ve milletler arasında, hep milliyetin hâkim olduğunu göstermiştir ve milliyet prensibi aleyhindeki büyük mikyasta fiilî tecrübelerle rağmen yine milliyet hissini öldürülemediği ve yine kuvvetle yaşadığı görülmektedir."³⁶ Atatürk'e göre,

³³ Aynı eser, s. 525.

³⁴ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri 1, 1961, s. 101.

³⁵ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri 2, Türk İnkılâp Tarihi Yayınları: 1, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1959, s. 143.

³⁶ Aynı eser, s. 143.

“Bir milletin namuskâr bir mevcudiyet, şayanı hürmet bir mevki sahibi olması için, o milletin yalnız âlim ve mütefennin bulunması kâfi değildir. Her ilmin, her şeyin fevkinde bir hassaya (üstünde bir duyguya) sahip olması lâzımdır ki, o da milletin muayyen ve müspet bir seciyeye malik bulunmasıdır. Böyle bir seviyeye malik olmayan fertler ve böyle fertlerden mürekkep milletler hiçbir dakika hakikî bir devlet teşkil edemezler.”³⁷

“Mevcudiyeti milliyemize (millî varlığımıza) düşman olanlarla dost olmayalım. Böylelerine karşı bir Türk Şairinin dediği gibi, TÜRKÜM VE DÜŞMANIM SANA, KALSAM DA BİR KİŞİ, diyelim.”³⁸

“Türkiye’de Türkiye’den başka bir şey düşünmemek,”³⁹ prensibini şiar edinen (üstünlük veren, işaret kabul eden) Atatürk, “biz, esasen millî mevcudiyetin temelini, millî şuurda ve millî birlikte görmekteyiz,”⁴⁰ derken milliyetçilik duygu ve düşüncesini NE MUTLU TÜRKÜM DİYE-NE⁴¹ veczesi (özdeyişi) ile en yüksek noktasına ulaştırmıştır.

³⁷ Aynı eser, s. 142.

³⁸ Aynı eser, s. 143.

³⁹ Aynı eser, s. 180.

⁴⁰ *Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri 1*, (Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde ve Cumhuriyet Halk Partisi Kurultaylarında) Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları: 1, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1963, s. 387.

⁴¹ *Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri 2*, 1959, s.276.